

TARTIŞMA PLATFORMU / DISCUSSION PLATFORM

ULUSLARARASI POLİTİKADA AHLAK VE GÜÇ:* ARAP BAHARI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

MORALITY AND POWER IN INTERNATIONAL POLITICS: THE CASE OF THE ARAB SPRING AND TURKEY

Ramazan GÖZEN***

ÖZET

Uluslararası ilişkiler olgusu ve disiplininde en kadim tartışmalardan biri ahlak ile güç arasındaki ilişkinin niteliği üzerinedir. Daha genel anlamda bu tartışma, uluslararası ilişkilerde ahlak, etik, hukuk, insan hakları gibi değerlerin mi yoksa çıkar, güç, güvenlik gibi maddi faktörlerin mi geçerli ve etkili olduğu üzerinedir. Bu çalışma ahlak kavramı üzerine yoğunlaşmakta, ahlaki davranışın uluslararası politikada anlamı, uygulaması ve sorunları konusuna katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma aynı zamanda ahlak (etik), mevcut hukuka ve kurallara uygun olmaktadır şeklinde basit bir tanımdan hareketle, uluslararası ilişkilerde ahlaki olmanın doğasını ve şartlarını incelemektedir. Uluslararası sorunların çözümü amacıyla yapılacak uluslararası müdahalenin ahlaki olması için üç ön şartın (meşru sebep, meşru otorite ve meşru yaptırım) gerçekleşmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bu iddia çalışmada Arap Baharı ve Türkiye örneğiyle test edilmektedir. Arap Baharı'nın özellikle Libya ve Suriye safhalarının uluslararası ahlaka uygun gelişmediğini, bu süreçte rol oynayan aktörlerin oldubittiye getirdiği askeri güç müdahalelerinin Arap Baharı'nın demokratik, sivil ve ahlaki

* Ahlak kavramı ile etik kavramı yaygın olarak eş anlamlı bilinmesine rağmen, aslında aralarında önemli farklar vardır. Ahlak din ve inanç kaynaklı bir "kuralcılığı" ifade ederken, "etik" daha seküler ve siyasal felsefi bir "kuralcılığı" açıklar. Ben Türkçe'de kullanımı daha yaygın olduğu için ahlak kavramını kullanmayı tercih ettim. İkisi arasındaki fark ve benzerlikler için bir kaynak: <http://felsefeguncesi.blogspot.com.tr/2013/10/etik-ve-ahlak-arastirmalar-i-etik-ve-etik.html>.

** Bu metin, Türkiye Yazarlar Birliği'nin Türkiye 2. Ahlak Şurası, Konya 22-24 Kasım 2013'de sunduğum tebliğin kapsamlı bir gözden geçirilmiş halidir.

*** Prof. Dr., SBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bölümü, Marmara Üniversitesi. E-Mail: rgozen@hotmail.com.

dönüşüm sürecine darbe vurduğunu iddia etmektedir. Zira bu askeri müdahaleler, Arap Baharı'nın karakterini ulusal ve toplumsal düzeyde demokratik dönüşüm olmaktan çıkarıp, uluslararası emperyalist güç mücadelesi haline getirmiştir. Bu süreçte kritik rol oynayan aktörlerden birisi olan Türkiye'nin politikası da her ne kadar ahlaki argümana dayandırılmış olsa da, özellikle Suriye örneğinde güç mücadelesi şeklinde tezahür etmiştir. Bu bağlamda çalışmada Türkiye'nin Suriye politikasını oluşturan başlıca gelişmeler analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Politikada Ahlak ve Güç, Meşru Müdahale, Arap Baharı, Libya, Suriye, Türk Dış Politikası

ABSTRACT

One of the most fundamental debates in international relations, as a phenomenon and a discipline, revolves around the nature of relations between morality (ahlak) and power. From a broader perspective, this debate focuses on whether values, such as morality, ethics, and human rights, or material factors, such as interest, power, and security, should be valid and effective in international relations. This article concentrates on the concept of morality so as to make a contribution to the meaning, application, and problems of morality. In light of a simple definition that "morality (ethic) is to abide by, and conform to the rules and the law", this article tries to explain the nature and conditions of being moral in international relations. It proposes that to be moral in an international intervention aiming to resolve an international problem, three preconditions, namely just cause, just authority, and just enforcement, must be met. The article tests these preconditions in the case of the Arab Spring and Turkey. It argues that the Arab Spring did not develop according to morality especially in the cases of Libya and Syria, for fait accompli military interventions by international actors playing a role therein destroyed the democratic, civil, and moralistic process of transformations in the Arab Spring. These military interventions derailed the Arab Spring away from nation-level social transformation and set them to become the stage of international competitions of imperialist power. In the same way, the foreign policy of Turkey, as one of the actors playing a critical role in the Arab Spring process, can be regarded as power politics, especially in Syria, even though it has based itself on the morality argument. From this perspective, the article analyses some developments in Turkey's Syria policy.

Keywords: Morality and Power in International Relations, Legitimate Intervention, the Arab Spring, Libya, Syria, Turkish Foreign Policy

Giriş

Uluslararası politika ekseninin bir ucunda ahlak, etik, adalet, gibi değerler diğer ucunda güç, çıkar, güvenlik gibi reel politik faktörler vardır.¹ Uluslararası politik gelişmeler bazen bu uçlardan birinde, ama genelde iki uç arasında bir noktada cereyan eder. Ahlak ve güç arasındaki ilişkileri ahlak tarafında bütünleştirmek en ideal durum iken, çoğu zaman ikisi arasında sıkı bir rekabet, mücadele ve zıtlık vardır. Bu tartışmanın en kritik noktası ise ahlak ve güç kavramlarının tanımlanması konusudur. Ahlaki tutum nedir? Şartlara ve zamana göre ahlak farklılık gösterebilir mi? Güç ile ahlaki değerlerin örtüşmesi mümkün müdür? Bu ve benzeri pek çok soru, insanlık tarihi boyunca filozoflar ve entelektüeller tarafından da sorulmuş ve üzerinde yoğun tartışmalar, eserler ve teoriler ortaya konulmuştur. Bu geniş literatür göstermektedir ki, ahlak kavramının sübjektif, göreceli ve zamansal olarak değişken anlamları olabileceği gibi, kavramın bireysel mi kamusal mı, evrensel mi genel mi, yerel mi özel mi, mutlak mı göreceli mi olduğu da tartışmalıdır.² Diğer yandan güç kavramının ne anlama geldiği konusunda yığınla kaynak bulunmaktadır. Özellikle son yüzyılda sistemleşen uluslararası ilişkiler teorisinin Realist ekolü ve muarızlarının temel tartışma noktası güç ve çıkar kavramları etrafında şekillenmiştir ki, burada bu tartışmayı başlatmak bile yazının sınırlarını ve amacını aşar.³

Ben bu tartışmaya girmek yerine, ilgili literatür ışığında ahlaktan ve güçten neyi kast ettiğimi kısaca açıklamaya çalışacağım. Bunu da çok basit ama kanaatimce güzel bir tanım ile yapacağım. Güncel Türkçe Sözlük'e göre ahlak, "bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallardır."⁴ Cari kurallara uyan davranış biçimleri ahlaklı, uymayan davranışlar ise ahlak dışı veya ahlaksız olarak nitelendirilir. Ancak tanımda görüleceği gibi bu kuralların listesi değişken, topluma bağlı, göreceli ve zamansaldır. Diğer taraftan güç, "fizik, düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet, efor"dur.⁵ Karşılaştırsak ahlak, kurallara

1 Daha önce bir başka yazımda güç ve adalet ilişkisini incelemiştim. Ramazan Gözen, "Uluslararası İlişkilerde Güç ve Adalet", *Muhafazakar Düşünce*, Sayı. 15, Kış 2008, s. 209-229.

2 Burhanettin Tatar, "Ahlakın Kaynağı", içinde Bünyamin Erul, der., *İslam'a Giriş: Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007).

3 Realizmin çıkar ve güç tartışmaları üzerine klasik eser: Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: Struggle for Power and Peace*, (New York: Alfred A. Knopf, 1978).

4 Ahlak, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.527eafe24289e3.85760408

5 Güç, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.527eafe24289e3.85760408

uygun davranış; güç ise baskı, şiddet ve zora dayalı etkileme olarak özetlenebilir. Siyaset ve uluslararası politika bakımından ahlak, *mevcut uluslararası kurallara ve kurumların kararlarına uygun ve uyumlu hareket etmek*; güç ise *bir başka siyasi aktörün davranışını baskı ve şiddet kullanarak değiştirmek ya da etkilemektir*. Daha öz bir ifadeyle, ahlak kurallara uygun davranış iken güç baskı, şiddet ve zorlayıcı davranıştır. Bu açıdan bakıldığında uluslararası ilişkilerin kaynağı normlar mıdır yoksa zorlama mıdır şeklinde çok kapsamlı bir tartışma mevcuttur. Örneğin, idealistler uluslararası ilişkilerin kaynağının ahlak ve diğer normlar olması gerektiğini savunurken, realistler güç ve diğer reel politik faktörler olduğunu iddia eder.

Elbette ki, ahlak esasen dinlerin ve filozofların ana alanıdır. Dinler ve filozoflar, ahlak-güç ikilemi durumunda ahlaki olanı tercih eder. İnsanın “dinin kurallarına göre” veya “iyi olana göre” hareket etmesi emir veya tavsiye edilir. Örneğin, İslam dinine göre, insanlar ve toplumlar arası ilişkilerde, Kur’an ve sünnetin kurallarına göre hareket etmek ahlakidir. İnsani ve kamusal alanda ahlakın kaynağı Kuran’a dayanmalıdır.⁶ Kuran’daki kamusal veya uluslararası ahlak bağlamındaki ayetlere bakıldığında ise yöneticilerin yönettikleri insanlar hakkında adil olmaları, zulme uğrayan ve baskı altındaki insanlara yardım etmeleri istenir. Bir toplum veya devlet uluslararası ilişkilerde bir saldırıya uğradığı zaman, toplumunu korumak için gerektiğinde savaşmalıdır, ki bu savaş meşru müdafaa olarak adlandırılır; ancak olması gereken barış ve uzlaşmadır. Meşru müdafaa savaşında ise haddi aşarak müteceviz olmak veya intikam peşine düşmek kesinlikle yasaktır.⁷ Nihayet, Müslümanlar arasında bir ihtilaf çıktığında, saldırgan tarafa karşı ortak mücadele edilmesi, ama bu mücadele sürecinde taraflar arasında adaletli ve hakkaniyetli olunması istenir.⁸

Ahlak kavramının çok önemli bir boyutu, ahlaki düzenin ve davranışların yaptırım gücü ve meşruiyeti ile ilgilidir. Özellikle kamusal alanda ahlakiliğin başlıca kriteri, meşru bir otoritenin adil ve hukuki bir şekilde oluşması ve işlev görmesidir. Zira kamusal alanda kuralların uygulanabilmesi için meşru bir kamu gücünün olması gerekir. Kamu otoritesi ya da gücünün ahlakiliğinin ölçüsü de öncelikle, cari kurum ve kuralları etkin bir şekilde uygulamaktır. Bu noktada önemli bir ikilem, kamu otoritesinin hak veya haklı ile güç veya güçlü arasındaki dengeyi sağlama zorluğudur. Meşru bir kamu otoritesinin temel

---

6 Bu konuda bir analiz için bkz. İlhami Güler, “Kamusal Ahlak”, içinde Bünyamin Erul, der., İslam’a Giriş: Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007).

7 Güler, 2007, s.251-252.

8 *Kuran-ı Kerim*, Hucurat Suresi, Ayetler: 6, 9-11.

işlevi, cari kurum ve kuralları hakkaniyete uygun bir şekilde hayata geçirmek ve haklı olanlar lehine hareket etmektir. Bu süreçte sadece mahkemelerin adil bir şekilde işlemesi değil, tüm ekonomik, siyasi, sosyal ve diğer kaynakların hakkaniyetli bir şekilde dağılımını sağlamak veya bunun mekanizmalarını oluşturmak gerekmektedir. Meşru bir kamu otoritesi haklı olanı güçlü olana tercih etmelidir. Ya da güçlüünün de haklı olmasını temin etmelidir. Bu ideal durumun ulusal düzenlerde, daha doğrusu bazı ulusal düzenlerde, tam ya da tama yakın bir şekilde uygulandığını söyleyebiliriz. Ancak uluslararası ilişkiler düzeninde bunun sağlanabildiğini söylemek çok zordur. Muhtemelen ulusal düzenler ile uluslararası düzen arasındaki temel farklardan birisi de budur. Haklının mı güçlü, yoksa güçlüünün mü haklı olduğu (*right is might, or might is right*) tartışması, uluslararası ilişkiler alanındaki büyük teorik tartışmalardan birisidir. İdealist (ahlakçı) yaklaşım, ahlaklı, adaletli ve hakkaniyetli olanın etkili ve güçlü olması gerektiğini savunurken; Realist (güç) yaklaşım güçlüünün, kuvvetlinin ve hakim olanın haklı olduğunu iddia eder. Her iki durumda da aslında tartışmanın özünde hakkaniyeti ve ahlakı tesis eden otorite gücünün meşruiyeti gereği vardır. Meşru olan otoritenin hakkaniyetli ve ahlaklı olduğu ve ahlakı tesis ettiği, aksi takdirde haklı ve ahlaklı olmadığı söylenebilir. Ter-sinden değerlendirildiğinde, ahlaklı olan otoritenin meşru olduğu doğrudur.

Ahlak tanımı kadar ahlakın tesisi de toplum ve devlet şartlarına göre farklılık arz etmektedir. Mutlak ve objektif bir ahlak tanımı yapılamayabilir. Ancak hangi tanım yapılırsa yapılsın bireysel ve kamu ahlak düzeninin gerçekleşmesi, öncelikle ve özellikle içinde bulunulan toplumun ve devletin norm, kültür, din gibi değerler sistemi içinde belirlenir ve uygulanır. Son dört-beş yüz yıldır, yani Vestfalya ulus devlet döneminde bireysel ve kamusal ahlak değerlendirmesi ve uygulaması ulusal hükümetlerin egemenliği altında gerçekleşmektedir. Bu alan içinde neyin ahlakı olduğu ya da olmadığı, ilgili toplumun değerleri tarafından belirlenmekte ve uygulanmaktadır. Ahlakı değerlerin uygulanması amacıyla toplumsal ve siyasi kurum ve kurallar oluşturulmuştur. Bu yapılarda ahlak ile güç arasındaki ilişkilerin kalitesi, büyük oranda ulusal ama artan bir şekilde uluslararası hukuk kuralları tarafından belirlenmektedir.

Uluslararası ilişkilerde ahlak olgusu ve anlayışı ise çok sorunludur. Bunun nedeni uluslararası ilişkilerde mutlak ve objektif bir ahlak tanımı yapılamadığı/yapılamayacağı gibi herhangi bir ahlak anlayışını dünya çapında uygulayacak bir meşru devlet gücü, otoritesi veya etkileme gücünün de olmamasıdır. Uluslararası sistemin anarşik yapısı nedeniyle, uluslararası etik ve ahlak konusunda çok farklı anlayış ve uygulamalar mevcuttur. Bununla birlikte, Realist ekolün iddialarının aksine, devletler arası ilişkilerde yüzyıllardır geçerli olan

bir dizi kurum, kural ve normlar mevcuttur. İngiliz Okuluna göre uluslararası ilişkilerde anarşik bir yapı içinde oluşmuş bir uluslararası toplum vardır. Devletler arası ilişkiler her zaman ve durumda güç mücadelesi değildir; önemli ölçüde uluslararası hukuk, ahlak, adalet gibi değerler mevcuttur ve etkilidir.

Gerçekten Vestfalya sisteminin kendisi bir değerler düzenine dayanmaktadır. 17. yüzyıldan beri oluşmuş ve etkili bir diplomasi, uluslararası hukuk, uluslararası kamuoyu, uluslararası etik anlayışı vardır. Uluslararası değerler düzeninin bugün itibarıyla en somut ve etkili ürünü, uluslararası örgütler ve uluslararası hukuki düzenlemelerdir ki, bunlardan bugün en çok bilinen ve etkin olan aktör Birleşmiş Milletler (BM)'dir. Bazılarının düşündüğünün aksine, BM büyük oranda başarılı bir örgüttür. BM üçüncü dünya savaşının engellenmesinde ciddi bir rol oynamış, uluslararası fonksiyonel işbirliğinin kurumlarını ve kurallarını oluşturmuş ve uygulamıştır. Dolayısıyla bugün, yeni bir alternatif ortaya çıkıncaya kadar, uluslararası ilişkilerde ahlak ve adaletin sağlanmasındaki en önemli uluslararası aktör BM'dir.

BM, esas itibarıyla bir uluslararası ahlak oluşturma ve uygulama kurumu değil, dünyada barış ve güvenliği sağlamak için kurulmuş bir devletler arası örgüttür. Temel misyonu, uluslararası savaşları önlemek ve barışı sağlamak amacıyla mekanizma, kural ve kararlar geliştirmektir. Sadece kurallar geliştirmek değil, aynı zamanda üye devletlerin bu mekanizma, kurum ve kurallara uymasını sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almaktır. Ancak BM, ahlak ve güç ilişkisi bakımından ilginç bir örnektir. BM özünde idealist, ama uygulamada realisttir. İdeal olarak devletlerin birbirine saldırmamasını ve şiddet uygulamasını engellemek için uluslararası kurallar geliştirir ve uygular. Böylece evrensel bir adalet ve ahlak sağlamayı hedefler. Realitede ise BM, devletler arası güç mücadelesinin sahnesidir. BM, doğuşundan itibaren güçlü devletlerin örgütü olarak çalışmaktadır ve devletler arası adalet ve ahlaki sorunları çözmek gibi resmen ilan edilmiş bir amacı yoktur. Bununla birlikte, üye ülkelerin kendi rıza ve kararlarıyla katıldıkları ve taahhüt ettikleri BM'nin ilgili kararlarına ve kurallarına uymaları, ahlaki bir tutumdur. Zira tüm devletler BM'nin amaç ve şartlarını bilerek üye olmuşlardır ve bu çerçevede taahhüt altına girmişlerdir. Bu nedenle üyelerin BM'nin kurallarına ve hukukuna uymaları temel bir ahlakilik kriteridir.

Bu çerçevede ahlaki sağlamanın ilk adımı ya da ön şartı, öncelikle uluslararası savaşları, çatışmaları, işgalleri ve ihlalleri önlemektir. Bunun yolu da pozitif hukuka göre BM Antlaşması VII. Bölümde düzenlenen müşterek güvenlik sistemidir. Son dönemlerde gelişen ve nadiren uygulanan; Irak ve Bosna ör-

neklerinde görüldüğü gibi, uluslararası insani müdahale (*humanitarian intervention*) operasyonları ancak uygun şartlarda, işbirliği ve disiplin içinde uygulandığında uluslararası barış ve güvenliğe katkı yapabilmektedir. Aksi takdirde hem müşterek güvenlik sistemi hem de insani müdahale sistemi uluslararası barış ve güvenliği daha olumsuz bir noktaya sürükleyebilmektedir. Aslında her iki sistemin de başarılı sonuçlar verebilmesi, yani uluslararası barış ve güvenliği artırması için, ilgili uluslararası operasyon ya da eylemin BM Güvenlik Konseyi'nin bağlayıcı bir kararı ile gerçekleştirilmesi gerekiyor. Bu şartların yerine gelmemesi veya sürecin iyi işletilememesi sonucu, uluslararası barış ve güvenliğin daha geri gittiğini gösteren örnekler vardır. 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı Kürtler için uygulanan müşterek güvenlik ve insani müdahale sürecinin bölgesel güvenlik ve barışı nasıl kötüleştirdiği bilinmektedir. Diğer yandan, İsrail'in Filistin'i işgalini durdurmak için alınan BM Güvenlik Konseyi kararlarının etkin bir şekilde uygulanamamasının yarattığı güvenlik ve barış sorunları da yaygın bir bilgidir. Bu örnekler üzerinden, BM'nin uluslararası ahlak konusunda meşru bir otorite olmadığını, bilakis tipik bir güç sistemi olduğunu açıkça söyleyebiliriz. Bununla birlikte, uluslararası sistemde düzen, istikrar ve barışın korunması için BM'nin dışında başka bir kaynak ve araç yoktur. Bu nedenle, gerek müşterek güvenlik sisteminin işleyebilmesi için gerekse insani müdahale eylemlerinin gerçekleşebilmesi için üç meşruiyet şartının sağlanmış olması gerekir: Meşru sebep, meşru otorite ve meşru yaptırım.

- 1) Meşru sebep; uluslararası barış ve güvenliği ciddi olarak tehdit eden bir sorununun olması,
- 2) Meşru otorite; BM Güvenlik Konseyi'nin bir kararla soruna müdahil olması,
- 3) Meşru yaptırım; ihlali engelleyici uygun yaptırım olması. Bu üç şartın sağlanamaması durumunda, örneğin herhangi bir devletin veya aktörün herhangi bir ulusla olan sorununu veya bir uluslararası sorunu kendi egemen iradesi ile "meşru sebep" tayin etmesi, bu sebep için kendini veya müttefiklerini "meşru otorite" olarak görmesi ve kendi kararıyla oluşturduğu araçları "meşru yaptırım" olarak hayata geçirmesi, uluslararası düzeni ve barışı çok daha büyük açmazlara ve sıkıntılara sokmaktadır ve sokacaktır. Bunun en tipik örnekleri ABD'nin bir grup ülkeyi yanına alarak 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi, Rusya'nın kendi iradesiyle Gürcistan'a saldırması, şimdi de Arap Baharı'nda özellikle Libya ve Suriye sorunlarında görülmüştür. Arap Baharı sürecinde Libya ve Suriye sorunları, özellikle uluslararası ahlakilik bakımından aşağıda incelenecektir.

Arap Baharı ve Libya Örneği

Ortadoğu, 20. yüzyıl boyunca hep uluslararası büyük güçlerin dışarıdan müdahalesi ile şekillenmiştir. Halklar, uluslararası güçlerin desteklediği diktatörler ve baskıcı rejimlerin yönetiminde yaşamak zorunda kalmıştır. Demokrasi geçerli olmamıştır. Dolayısıyla, bölgedeki devlet rejimleri meşru otoriteler değil, gayri meşru ve gayri ahlaki oluşumlardır.

Arap Baharı, ilk defa bölge ülkelerinin içeriden kendi iradeleri ile kendi geleceğini belirleme imkânı sunmuştur ki bu aslında oldukça ahlaki bir durumdur. Zira bu süreç halkların kendi ülkelerini kendi kararlarıyla düzene sokma, meşru rejimler kurma ve yüzyıllık emperyalizm düzenine son verme amacını taşıyordu. Bu yönüyle Arap Baharı, bölge ülkelerinin yıllardır süren diktatörlük rejimlerinden kurtulup, halkın yönetimine dayalı bir devlet düzenine geçme teşebbüsü ve mücadelesidir. Bu sadece bir iktidar değişimi olarak değil, aslında kamusal ahlak ve adalet nosyonlarının uygulaması olarak da görülebilir. Zira bu dönüşümler, bölgedeki bazı devlet yönetimlerine güç ve şiddete dayalı diktatörlük rejimleri yerine, halka kendi kendini yönetme imkânı veren demokratik rejimlere geçiş imkânı veya ihtimali sağlamıştır. Bu yönüyle de kamusal anlamda daha ahlaki ve adil bir düzene geçiş çabasıdır. Bu dönüşüm, sadece özü (*substance*) bakımından değil aynı zamanda süreç bakımından ahlaki ve adil bir gelişmedir. Arap Baharı ülkelerinde halka dayalı idarelerin oluşması, ahlak ve gücün optimal bir şekilde bütünlüştür.

Dolayısıyla 2011'de Tunus ve Mısır'daki iktidar değişimleri siyasal ahlak bakımından çok önemli ve doğrudur. Zira bu ülkelerdeki çabalar, esas olarak halkın kendi iradesi ve isteği ile gerçekleşmiş, dışarıdan yönlendirmeli uluslararası güç ve çıkar hesaplarına dayanmamıştır. Tunus ve Mısır halkları, hiç kan dökmeden ve kaosa yol açmadan, Mübarek ve Bin Ali diktatörlüklerini devirmiş ve demokratik seçimler yoluyla sırasıyla yerine Raşid Gannuşi'yi ve Muhammed Mursi'yi seçerek kendi ülkelerinde nasıl bir siyasal düzenin kurulacağına kendileri karar vermiştir.

Libya'daki ve Suriye'deki dönüşümler ise, aynen Tunus ve Mısır'da olduğu gibi içeride demokratik süreç olarak başlamış, ancak ilerleyen safhada uluslararası güç dengesi ve çıkar savaşlarına maruz kalmış ve ahlaken gayrimeşru bir süreç haline dönüşmüştür. Öncelikle Libya olayına bakarsak; elbette ki Kaddafi yönetiminin diktatörlük gücü üzerine kurulduğunu, dolayısıyla halkın iradesine dayanmadığı için ahlaki ve adil olmadığını net bir şekilde söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Libya halkının Kaddafi aleyhine protesto ve isyan etmesi, rejim değişikliği talebinde bulunması meşru ve ahlaki bir taleptir. Bu süreçte Kad-

dafi muhaliflerine uluslararası siyasi ve diplomatik destek verilmesi de aynı şekilde ahlaki bir tutum olarak kabul edilebilir.

Ancak muhalefetin ve protestoların, barışçı yöntemi terk edip silahlı mücadeleye dönüşmesi ve Libya koalisyon güçlerinin içeriden ve dışarıdan elde ettikleri silahlar ile muhalefet etme biçimi olarak iç isyana ve savaşa başvurmaları iki noktada ahlaki bir tutum değildir. Birincisi, silahlı eylemlerin ve direnişlerin iç savaşa ve bunun sonucunda çok sayıda ölüme yol açmış olması, özü itibarıyla hakkaniyetli bir durum değildir. İç savaş, katliam ve yıkıma dönüşmü; silahlanma ve silahlı direniş iç savaşı daha da keskinleştirmiş, Kaddafi'ye bağlı askeri gücün muhaliflere daha şiddetli ve saldırgan davranmasına yol açmıştır. Bu ise ölümleri daha da artırmış ve insani tahribatı yaygınlaştırmıştır. İkincisi ve daha önemlisi, silahlı muhalefetin çıkar ve güç hesabı içinde oldukları bilinen Fransa, İtalya, İngiltere ve ABD'nin desteğini alarak güçlenmiş olmasıdır.

Dolayısıyla Libya'daki dönüşümün ahlaki zafiyeti, muhalefetin Kaddafi'yi değiştirmek istemesi değil, bu dönüşüm sürecini uluslararası çıkar ve güç mücadelesinin belirlemiş olmasıdır. Aslında sorun, sürece uluslararası müdahalenin olması da değil, bu müdahalenin meşru hukuk kuralına uygun bir şekilde uygulanmamış olmasıdır. Şöyle ki, Libya'daki iç savaş ve Kaddafi'nin iktidar değişimi konusunda BM Güvenlik Konseyi'nin 1970 ve 1973 sayılı kararları alınmıştır ki, bu kararlar “meşru sebebi” gidermek için “meşru otoritenin” belirlediği “meşru yaptırım” olarak kabul edilebilir. 1973 sayılı karara göre, Kaddafi'nin sivil veya silahlı muhaliflere silahlı saldırılarına karşı uluslararası hava ve deniz ambargosu uygulanacak; böylece Kaddafi güçlerinin muhaliflere saldırısı önlenecekti.⁹ BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri ABD, İngiltere, Fransa, Çin ve Rusya'nın destek verdiği bu kararın uygulanabilmesi için müşterek güvenlik sistemi mekanizmasının işletilmesi gerekiyor ve bekleniyordu. Ancak bu kararlar, beklendiği gibi ve meşru şekilde uygulamaya konulmamış, kararlarda belirtildiği gibi ambargonun uygulanmasının sonuçlarını görmek için bir süre beklenmemiş, Libya üzerinde güç ve çıkar dengesinin kendi lehlerine geçmesini isteyen Fransa, İngiltere ve İtalya'nın bir oldubitti ile Libya'ya askeri operasyon yapması ile ihlal edilmiştir. Askeri müdahale bununla sınırlı kalmamış, hemen arkasından ABD'nin öncülüğünde ve desteğiyle NATO devreye girmiş ve Kaddafi aleyhine, askeri muhalifler lehine uluslararası savaşa dönüşmüştür. NATO ülkelerinin bu oldubittiye getirilen müdahalesi, doğal olarak, özellikle 1973 sayılı kararların ihlaliydi.

9 BM Güvenlik Konseyi, 1972 ve 1973 sayılı kararları: Resolution 1970, 26 Şubat 2011; Resolution 1973, 17 Mart 2011, http://www.un.org/docs/sc/unsc_resolutions11.htm.

İngiltere, Fransa ve İtalya'nın başlattığı ve ABD ile NATO'nun dahil olduğu askeri hava operasyonuna, kararların alınmasında rolü olan ve onaylayan iki daimi üye Rusya ve Çin tarafından karşı çıkılırken; bu operasyonun ilk ayağı olan İngiltere ve Fransa'nın oldubittiye getirdiği operasyon, bu gelişmeleri yakından takip eden ve etkilemeye çalışan Türkiye'nin ve Almanya'nın tepkisini çekmiştir. Rusya, Çin, Türkiye ve Almanya kısmen uluslararası hukuk kuralının ahlaki bir şekilde uygulanmamış olmasından dolayı kısmen de ulusal çıkarlarına aykırı olduğu için Libya operasyonuna olumlu bakmadılar. Zira NATO üyelerinin Libya müdahalesi, 1970 ve 1973 sayılı kararların ihlali ve tabii ki BM Güvenlik Konseyi üyeleri arasındaki konsensüse ve anlaşmaya ahde vefa gösterilmemesi anlamına geliyordu. Rusya ve Çin, ABD'nin öncülüğündeki NATO operasyonunu BM iradesinin ihlali olarak görmüşler;¹⁰ Putin ise daha da ileri giderek Libya operasyonunu "haçlı seferlerine" benzetmiştir.¹¹

Daha da önemlisi, NATO'nun Libya operasyonu, uluslararası düzenin ve istikrarın geleceği açısından olumsuz bir örnek olmuş, özellikle Arap Baharı bağlamında diğer dönüşümleri engelleyici bir rol oynamıştır. Bunun sonucunda, Rusya ve Çin başta olmak üzere uluslararası toplumun BM Güvenlik Konseyi'ne olan itimat ve inançları daha da zayıflamıştır. Kanaatime göre, Libya'ya yapılan NATO operasyonu, ABD öncülüğündeki Batılı ülkelerin Arap Baharı sürecini kendi kontrolleri altına alma çabası ve bu yönüyle de bir emperyalizm örneğidir ki, bu durum ilerleyen aşamalarda Arap Baharı'nın çökmesine ve hatta daha da olumsuz bir şekle dönüşmesine yol açmıştır. Bu sürecin hem genel Arap Baharı bakımından hem de bu sürecin baş aktörleri olan BM veto güçlerinin çıkar ve güç çatışması bakımından detaylı incelenmesi mümkün ve gereklidir. Ancak bu çalışmada, Arap Baharı ve Libya operasyonu bağlamında önemli bir role sahip olan Türkiye'nin politika ve tutumuna yoğunlaşacağız.

Libya müdahalesini emperyalizm olarak görenlerin arasında haklı olarak Türkiye de vardı. AK Parti hükümeti ve başbakan Erdoğan, Libya'daki gelişmelere başlangıçta oldukça ilkesel ve ahlaki açıdan yaklaşarak, Libya'ya dış askeri müdahalenin olmamasını, NATO'nun bir operasyon yapmamasını,

---

10 Rusya ve Çin'in Libya operasyonu ile ilgili yorumları: "Rusya Fransa'nın Libya'yı isyancılara silah vermesine kızdı", *BBC Türkçe*, 30 Haziran 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/06/110630_libya_russia.shtml.

11 "Putin: Libya'ya müdahale Haçlı Seferi çağrısı...", *CNN Türk*, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/03/21/putin.libyaya.mudahale.haclli.seferi.cagrisi/610647.0/>; "Putin: Libya operasyonu Haçlı seferlerini çağırıyor!", *Gazete Vatan*, 21 Mart 2011, <http://www.gazetevatan.com/putin--libya-operasyonu-haclli-seferlerini-cagristiriyor--366460-dunya/>.

Batılı ülkelerin petrol çıkarları için hareket etmemelerini savundu.¹² Türkiye, gayet doğru bir şekilde, Libya sorununun iç dinamikler çerçevesinde ve kan akmasına neden olmayacak şekilde, diyalog ve barış ile çözülmesi gerektiğini vurguladı. Türkiye Fransa, İngiltere ve İtalya'nın yürüttüğü askeri operasyona şiddetle karşı çıkmış, eleştirmiş ve hatta Sarkozy yönetimindeki Fransa ile ilişkilerinde kriz yaşamıştır. Bu tutum Türkiye'nin ve Türk dış politikasının Libya örneğinde uluslararası hukuk ve ahlakın yanında, ama uluslararası güç ve çıkarlara dayanan emperyalizmin karşısında saf tutuşuydu. Bu ise oldukça ahlaki ve cesur bir tutumdur. Aynı şekilde, Türkiye'nin tutumunun, başta Hucurat Suresi 6. ve 9-11. ayetleri olmak üzere Kuran'ın barış ve istikrar felsefesine uygun olduğunu da söyleyebiliriz.

Ancak Türkiye, bu tutumunda istikrar ve süreklilik sağlayamadı; bu duruşunu uzun süre devam ettirmedi ve hızla çıkar, güç ve etki alanı düşüncesine girdi ki, bunun en önemli göstergesi başlangıçta eleştirdiği NATO askeri operasyonunu siyasi olarak desteklemiş ve ardından operasyona bizzat askeri olarak katılmış olmasıdır. Her ne kadar Türkiye'nin destek ve katılımı Libya'daki Türk işçilerini ve ekonomik çıkarlarını korumak adına yapılırsa da, aslında Türkiye'nin NATO liderliğindeki ittifakın dışında kalmak istememesi ve böylece bölgedeki genel çıkarlarını ve etkisini kaybetmek istememesi nede-
ninde de dayanıyordu. Türkiye, NATO ile birlikte Libya'da etki alanını ve çıkarlarını koruma ve güçlendirme amacını güdüyordu. Türkiye, NATO'nun dışında ve gerisinde kalmamak, bir eksen kayması tartışmasını tekrar yaşamamak ve NATO müttefiklerinin gözünden düşmemek uğruna güç ve çıkar çabası gösterdi. Tabii ki, NATO ve Türkiye, Libya'da siyaseten kazandılar. Ama bu kazanç, BM kararları ihlal edilerek elde edildiği için ahlaki ve hukuki değildi.

Görüldüğü gibi, Arap Baharı bağlamındaki Libya olayı, özünde uluslararası ahlak ve hukuk (idealizm) ile uluslararası güç ve çıkar (realizm) arasında bir çatışma idi ve bunlardan ikincisi kazandı. Bu süreçte kaybedenlerin başında Rusya ve Çin gibi ülkeler varken; Türkiye kendini uçurumun kenarından döndürmüş olmanın verdiği rahatlık ve özgüven içine girdi. Türkiye, Libya sorununda başlangıçtaki idealist pozisyonunu son dakikada değiştirerek¹³ realist bir tutum almaya, Arap Baharı'nda askeri gücün daha önemli ve gerekli oldu-

12 "Erdoğan: NATO'nun ne işi var Libya'da", *YeniŞafak*, 28 Şubat 2011, <http://www.yenisafak.com.tr/gundem/erdogan-natonun-ne-isi-var-libyada-305783>.

13 Aynen İkinci Dünya Savaşı sonunda İsmet İnönü'nün BM'ye girebilmek için Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi ve böylece ABD blokuna girmekle sonuçlanacak bir süreci başlatmış olması gibi.

ğunu düşünmeye başladı. Libya operasyonu sonrasında Türkiye bu düşünceler içinde iken, Suriye sorunu tırmandı ve askeri yöntemle rejim değiştirme anlayışı Suriye'ye sıçradı.

Suriye Örneği: Bir Emperyalizm Mücadelesi

Suriye krizi, uluslararası sistemi temelden sarsan uluslararası bir kriz, ama aynı zamanda çok kritik bir Türk dış politikası krizidir. Öncelikle uluslararası kriz olması bakımından Suriye olayının iki açıdan incelenmesi gerekir. İlk olarak, Suriyelilerin Esad yönetimini protesto etmeleri, ülkede demokratik ve insan haklarına uygun bir değişim istemeleri ve aynen Mısır ve Tunus'ta olduğu gibi bir dönüşümü talep etmeleri, ahlaki ve meşru bir haktır. Bu çerçevede Dara'da ve Lazkiye'de Esad yönetimine karşı başlatılan halk gösterilerinin desteklenmesi meşru ve makuldür. Ancak Suriye iç savaşı ile ilgili ikinci nokta, iç savaş ve bu savaşa yapılan uluslararası müdahalelerin hiçbir şekilde ahlaki olmadığı, başından sonuna kadar güç, etki ve çıkar mücadelesi olduğudur. Suriye'de yaşanan gelişmelerin Mısır ve Tunus'ta olduğu gibi silahsız, savaşı ve kansız bir şekilde gerçekleştirilmesi ahlaki ve meşru iken, Libya'da olduğu gibi silahlı mücadele ile ve dış güçlerin desteği ile gerçekleştirilmesi haksız ve gayri meşrudur.

Suriye olayının uluslararası politika düzeyinde bir güç ve çıkar mücadelesi olmasının iki nedeni vardır: Birincisi, Rusya ve Çin'in, Libya analojisinden hareketle tekrar bir oldubittiye getirilen askeri bir operasyonla karşılaşmak istememesi, Libya'da olduğu gibi Suriye'yi NATO ülkelerinin saldırısına uğratmamak ve böylece Suriye'de ve bölgede sahip olduğu etki alanlarını sürdürmek istemeleridir. Rusya'nın ve Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nde Esad yönetimi aleyhine ABD, İngiltere ve Fransa destekli tüm karar tasarılarına veto kullanmasının temel nedeni budur. Bu tutum sadece bir hukuk, ahlak ve ahde vefa meselesi değil, aynı zamanda Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını ve gücünü devam ettirme çabasıdır.

Suriye meselesini bir çıkar ve güç mücadelesi yapan ikinci neden, bu sorununun en başından itibaren bir İran meselesi olmasıdır. Başta Robert Fisk¹⁴ olmak üzere birçok uzmanın iddiasına göre, ABD ve Batılı ülkeler, İran'ın bölgedeki etkisini kırabilmek ve düşürebilmek için onun en iyi müttefiki olan Suriye'deki Esad rejimini devirmek ve onun yerine Batı'ya yakın ama İran'a karşı bir yönetimin gelmesini istiyordu. Böylece sadece Arap Baharı'nda güçlü

---

14 Robert Fisk, "Suriye kanalıyla İran'ı parçalamak", *Star*, 13 Ağustos 2012, <http://haber.stargazete.com/yazar/suriye-kanaliyla-irani-parcalamak/yazi-663762>.

bir kale düşmeyecek, aynı zamanda bölgenin en önemli tehdit kaynağı olarak görülen İran etkisiz hale getirilecekti. Hesap, bir İran hesabıydı. Böyle düşünenler sadece ABD’li ve Batılı resmi ve sivil aktörler değil, daha önemlisi Suudi Arabistan ve Katar gibi Sünni krallıklardı. Suudi Arabistan ve Katar’ın yıllardır kendi rejimlerine yönelik mezhepsel bir tehdit olarak algıladıkları İran Şii gücü, böylece etkisiz hale getirilebilecekti.

Dolayısıyla Suriye krizi, gerek iç savaş felaketinin patlak vermesi bakımından gerekse silahlı muhaliflerin uluslararası güçlerle emperyalist askeri işbirliği yapması bakımından kesinlikle ahlak dışı, adil olmayan, güç ve çıkar mücadelesine dayalı bir durumdur. Burada emperyalizmi, sadece Marksist bağlamda ekonomik çıkar ve hegemonya kurmak anlamında değil, aynı zamanda ünlü uluslararası politika profesörü H.J.Morgenthau’nun “statükonun zor kullanılarak değiştirilmesi” ve “bir ülkenin bir başka ülkeye doğru yayılması”¹⁵ anlamında kullanıyorum. Bu hesaplara göre eğer Suriye’de Esad rejimi devrilirse, öncelikle Suriye’de statüko değişecek, arkasından İran’ın en önemli müttefiki etkisizleştirilecek ve en nihayetinde İran ve Suriye’nin en önemli kolları olan Lübnan ve Filistin’deki destekçileri Hizbullah ve Hamas güçsüz hale gelecek, böylece Filistin sorunu da çözülmüş olacaktı. Daha da önemlisi İran, artık bölgedeki etkisini tamamen kaybedecekti.

Türkiye’nin Suriye Politikası: Libya Analojisinden Suriye Çıkmazına

Libya ve Suriye krizleri birbirinden bağımsız değildir. İkisi arasındaki en önemli bağlantı, Mısır ve Tunus örneklerinden farklı olarak, iktidar değişim sürecinin demokratik, sivil ve ahlaki bir yöntem ve süreçle değil; silahlı eylem, iç savaş ve uluslararası askeri güç müdahalesine muhatap olarak gerçekleşmesidir. Bu iki örnek uluslararası kurallara uygun işlemediği için uluslararası ahlak açısından başarısız uygulamalardır. Bu başarısızlıkta Libya’da olduğu gibi Suriye’de de sürece katılan aktörler başrol oynamıştır.

Suriye sürecinin Libya örneğinden önemli bir farkı, Esad iktidarını devirme sürecinde öncü rol oynayan ülkeler arasında Türkiye’nin yer almasıdır. Türkiye, jeopolitik konumu ve AK Parti iktidarının Arap Baharı’na bakışındaki radikal değişiklik nedenleriyle Suriye sorununda anahtar bir rol oynamış, hala oynamaya devam etmektedir. Türkiye’nin Suriye sorununa bakışında ve politikasında Libya örneği çok etkili olmuştur. Türkiye’nin Suriye politikası kısaca ‘Libya Ters Analjisi’ diyebileceğim bir modelin Suriye’de de gerçekleşeceği

15 Hans J. Morgentau ve Kenneth W.Thompson, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, (New York: Alfred A. Knopf, 1985).

beklentisi ve ümidine dayanmıştır. Türkiye, Libya örneğinde başlangıçta yaptığı söylem ve tutum hatasını tekrar etmemek için, ama daha önemlisi NATO ülkelerinin Libya operasyonu gibi bir operasyonu Suriye’de de gerçekleştireceği beklentisi ile hareket etmiştir.

Bu iddia, Türkiye’nin Esad rejiminin insani kıyım yaptığı ve bu nedenle düşürülmesi gerektiği şeklindeki söylemini görmezden gelmez. Türkiye’nin Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu kanalıyla ileri sürdüğü insani ve ahlaki retoriğin önemsiz ve anlamsız olduğu da söylenemez. Zira Esad yönetiminin Suriye’de insan haklarını ihlal ettiği, eylemcileri şiddet kullanarak bastırıldığı, Arap Baharı sürecinde şiddetin oranını daha da arttırdığı doğrudur. Buna karşılık, Türkiye’nin başta Dışişleri Bakanı Davutoğlu kanalıyla Esad’la görüşüp şiddeti durdurmak için yoğun bir çaba harcadığı, ancak Esad ikna edilemediği için Türkiye’nin politika değiştirip muhalifleri desteklemeye başladığı bilinmektedir. Türkiye’nin Suriye politikasını dayandırdığı “Esad önceden böyle bir katliam yapmıyordu ve Arap Baharı sürecinde muhalifleri öldürmesi nedeniyle Türkiye politika değişikliğine gitmek zorunda kaldı.” argümanı dikkate alınması gereken ve haklı bir gerekçedir. Esad’ın Arap Baharı bağlamında Dara’da başlayan protestolarda yer alan sivil ve askeri muhalifler üzerine ateş açması ve yüzlerce insanı öldürmesi yeni bir gelişme idi ve elbette ki savunulamazdı.

Ancak bu durum, Suriye’ye karşı insani müdahale yapılmasını gerektirecek kadar güçlü bir “meşru sebep” oluşturmuş mudur? Burada önemli nokta, devletlerin yaptığı her insan hakları ihlalinin rejim devirme veya değiştirme ile mi cezalandırılacağı, yoksa sorunu çözmek için daha terbiye ve tamir edici yöntemler mi uygulanacağı tartışmasıdır. Bu tartışma ile ilgili kriter, yine genel ve uluslararası hukukta çok önemli bir ölçü olan orantılılık ilkesidir. Bir devletin insan hakları ihlali durumu ile o ülkede rejim değişikliği arasında doğrudan bir illiyet bağı kurulmalıdır. Ancak mevcut hukukta ne kadar insan hakları ihlali yapılırsa, örneğin kaç insan katledilirse ilgili ülkede rejim değişikliği yapılması gerekir sorusunun cevabı yoktur. Her ne kadar doğru olmasa da birkaç yüz kişinin öldürülmesinin bedelinin rejim değişikliği olması gerektiğini gösteren bir kural yoktur. Eğer böyle bir kural olsaydı, uluslararası sistemde birçok devletin rejiminin değişmesi gerekir ve beklenirdi. Halbuki mevcut uluslararası hukukta bu tür ulus içi veya uluslararası sorunların, öncelikle ve özellikle barışçı yöntemlerle çözülmesi gerektiği konusunda tavsiyeler ve ilkeler vardır. Dolayısıyla, sayısı kaç olursa olsun, uluslararası güvenliği büyük oranda bozmadığı ve bu durum bir BM Güvenlik Konseyi kararıyla tespit edilmediği sürece, insan hakları ihlali yapan bir rejimin değiştirilmesi yoluna

başvurmadan önce, bu rejime karşı ağır yaptırımlar uygulanması ve sorunun barışçı yöntemle çözülmesi gerekir. BM Antlaşması'nın hiçbir maddesi insan haklarını ihlal eden bir rejimi zorla görevden uzaklaştırma tavsiyesi içermez. Çünkü ahlaki olan; öldürmeye karşı öldürmek değil, öldürmeyi durdurmak için her türlü barışçı yöntemle mücadele etmektir.

Eğer her ulusal insan hakları ihlali ilgili rejimin değişikliğini gerektirseydi, yine bir hukuk kuralı olan tutarlılık açısından, sadece Esad rejiminin değil diğer birçok ülkede rejim değişikliği için insani müdahale yapılması beklenir ya da gerekirdi. Ortadoğu'da ve dünyada birçok ülkede ne kadar çok insan hakları ihlali yapıldığının bilinmesine rağmen, bu kuralın uygulanmadığı açıktır. Bu durum, insan hakları ihlallerinin görmezden gelinmesi değil, orantılılık ve tutarlılık ilkeleri açısından önemlidir. Bu konuda en çarpıcı ve eş zamanlı bir örnek, Mısır'da Sisi diktatörlüğünün yaptığı insan hakları ihlalleridir. Ne Türkiye ne de diğer uluslararası aktörler, binlerce sivil Müslüman Kardeşler taraftarını sokakta öldüren veya yaralayan Sisi askeri diktatörlüğüne karşı muhalefeti organize edip Sisi'yi devirmek için çalışmamıştır. Tutarlılık açısından eğer Suriye'deki gibi bir yol izlenmesi gerekirse, eğer insan hakları ihlali ve katliam rejim değiştirmeyi gerektiriyorsa, o zaman aynı politikanın Sisi yönetimine karşı da izlenmesi gerekirdi.

Suriye konusunda "meşru otorite"nin oluştuğunu da söyleyemeyiz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, uluslararası sistemde hala beş yüz yıllık Vestfalya kurallarının geçerli olduğu ve bu kuralların nasıl işleyeceğine dair mevcut kurum ve mekanizmaların bulunduğu dikkate alındığında, ulus içinden yükselen demokratik talepler, ayaklanmalar ve insani katliamlar konusunda izlenmesi gereken yol açıktır. Bu gibi durumlarda, ilk ve temel ahlaki tutum, ilgili kurum ve kuralların harekete geçmesidir. Bu gibi durumlarda iki meşru otorite vardır: Ulusal hükümetler ve uluslararası konsensüsle oluşan BM Güvenlik Konseyi otoritesi.

Suriye konusunda sorulması gereken, Suriye'de meşru otorite olan Esad rejiminin insan hakları ihlali yapması karşısında diğer ülkeler nasıl bir tutum takınacaktır? Diğer ülkelerin bireysel veya kolektif olarak Esad rejimini zorlayarak düşürme yetkisi ve meşru gücü var mıdır? Devletlerin egemen eşitliği esasına dayanan uluslararası hukuk ve dayandığı kurumlara göre, hiçbir devletin kendi veya kolektif bir grup kararıyla başka bir devletin rejimini düşürme yetkisi yoktur. Somutlaştırırsak, 27 ülkeden oluşan NATO üyelerinin, tek başına veya kolektif olarak, üye olmayan bir başka ülkenin rejimini insan hakları ihlali gerekçesiyle değiştirme hakkının ve bunun meşruiyetinin olmaması gibi,

Türkiye'nin veya herhangi başka bir ülkenin ve Arap Birliği veya Suriye'nin Dostları Grubu gibi kolektif oluşumların, bir BM Güvenlik Konseyi kararı ve bu çerçevede gelişen bir kapsamlı uluslararası konsensüs olmadan, Esad rejimini düşürme tercihi cari uluslararası hukuka uygundur.

Dolayısıyla Türkiye'nin Esad rejimin devirmek için kullandığı, "Biz kendisine anayasasını değiştirerek reformlar yapmasını ve muhalefete yer vermesini istedik, ama istediğimizi yapmadığı için kendisiyle köprüleri attık" gerekçesi doğru ve meşru değildir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, Türkiye ve Suriye ayrı egemen güçler olarak birbirlerine emir vererek anayasa değişikliği isteme konumunda değildir. Bu, egemenlik anlayışına dayalı uluslararası hukukun temel bir ilkesidir. Elbette ki, AB'nin Türkiye'ye tavsiyeleri gibi, bazı durumlarda ülkeler birbirlerine anayasalarını geliştirme konusunda tavsiyelerde bulunabilir, ama bu değişiklikler tarafların özgür iradesi ile yapılır ve tavsiyelere uyulması tamamen egemenlik esasına bağlıdır, zorlayıcı değildir. İkincisi, Türkiye'nin Suriye'de hızlı bir anayasa değişikliği istemesi tavsiye bağlamında bile olsa, özellikle Türkiye'nin kendi tecrübesi açısından bakıldığında kabul edilmesi zor bir tavsiyedir. Zira Türkiye 33 yıldır bir askeri darbe anayasası olan 1982 Anayasası ile yönetilmektedir ve AB'den yapılan birçok tavsiyeye rağmen hala tamamıyla değiştirilememiştir. Üçüncüsü, Türkiye 1982 Anayasal düzenine karşı silahlı yöntemle mücadele eden PKK'yı haklı olarak terörist olarak görmüş ve mücadele etmiştir. Ama bundan dolayı Türkiye'nin zorla rejim değişikliği yapması istenmemiştir. Türkiye veya başka ülkelerin silah zoruyla rejim değişikliği isteyen gruplara karşı devlet refleksi doğal olarak böyle çalışmıştır.

Esad ve Baas rejiminin, rejimini değiştirmeye çalışan silahlı muhalifleri terörist olarak algılaması ve iktidarını korumak için silahlı karşılık vermesi bilinen bir Makyavelist devlet refleksidir. Esad, *raison d'état* anlayışı çerçevesinde ulusal ve uluslararası gücünü sonuna kadar kullanmaktadır. Dahası, Türkiye ve diğer devletlerin, bu katliamları barışçı yöntemlerle ve arabuluculuk yoluyla durdurmak konusunda ısrar etmek yerine Esad muhalefetine desteklemesi ve Esad ile köprüleri atması, Esad'ın *raison d'état* refleksini daha da güçlendirmiştir. Bu tutum, Suriye'deki Baas rejiminin totaliter ve şiddet içeren yapısını ve Makyavelci kaygılarını daha çok öne çıkarmıştır. Aslında hemen hemen tüm devletlerde belli ölçüde var olan Makyavelci devlet tavrı, Esad yönetimi gibi bir totaliter rejimde çok daha ileri noktada tezahür etmiştir. Bu da Suriye iç savaşını daha da derinleştirmiştir.

Bu durum karşısında uluslararası düzeyde tedbirler alınması gerekir ki, uluslararası kurum ve kuralların başında meşruiyet açısından en güçlü dayanağa sahip olan BM Antlaşması VII. Bölüm maddeleri ile Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect, R2P) ilkesi gelir. Dolayısıyla BM'nin ama özellikle uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla görevli olan Güvenlik Konseyi'nin soruna el koyması ve Esad rejimine karşı müşterek güvenlik sistemi içinde 41. ve 42. maddeler çerçevesinde "meşru yaptırım" kararları alması gerekir. Meşru yaptırım kararlarının uygulanması ve denetimi de bireysel veya kolektif karar ve eylemlerle değil, BM Güvenlik Konseyi'nde alınacak kararlarla hareket edilmesine bağlıdır. Ancak, bu konuda Libya Analjisi işlemiş, Rusya ve Çin diğer veto yetkisine sahip ülkelerin Libya'da yaptıkları müdahaleye tepki olarak Suriye'ye karşı bir yaptırım kararını engellemiştir. Özellikle Rusya; İngiltere, Fransa ve İtalya ile diğer NATO ülkelerinin Libya'da gayrimeşru ve gayriahlaki oldubitti bir askeri operasyon gerçekleştirmesinin, Suriye'de tekrar etmesini önlemek ve onların gayrimeşruluğunu cezalandırmak amacıyla, Suriye sorununa müdahale edilmesi için BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamalarda hep veto yetkilerini kullanmışlardır.

Diğer yandan uluslararası sistemin anarşik yapısının halen geçerli olması nedeniyle, BM Güvenlik Konseyi'nin böyle durumlarda otomatik olarak karar alma ve uygulama geleneği yoktur. Uluslararası sistemdeki her uluslararası güvenlik sorunu bir müşterek güvenlik mekanizması doğurmadığı gibi, her insan hakları ihlali de insani müdahale operasyonuna yol açmıyor, açılrsa bile bunlar ancak uluslararası toplumun konsensüsü ile gerçekleştiriliyor. Eğer her insan hakları ihlaline karşı uluslararası askeri müdahale otomatik bir süreç olsa idi, o zaman yakın dönemde İran'da, Rusya'da, İsrail'de, Suudi Arabistan'da, Mısır'da veya başka ülkelerdeki ciddi insan hakları ihlallerine karşı da askeri operasyon yapılması gerekirdi. Daha önemlisi, Türkiye'nin ve diğer müttefiklerin tüm bu ülkelerdeki muhaliflere de siyasi ve askeri destek verecek bir politika izlemesi beklenirdi.

Uluslararası hukuk ve ahlakın gerektirdiği üç şart olan meşru sebep, meşru otorite ve meşru yaptırım şartlarının sağlanmamasına rağmen Türkiye, Suriye'deki olayların başında izlediği arabuluculuk ile sivil ve diplomatik müdahale yöntemini terk edip, Esad rejiminin devrilmesi için Suriye Ulusal Konseyi muhalefetine destekledi, Özgür Suriye Ordusunun kurulmasında başrol oynadı. Türkiye, Suriye'de de Libya'da olduğu gibi hızlı bir rejim değişikliği olacağı, Esad'ın da Kaddafi gibi düşürülebilmesi için Batılı ülkelerin destek vereceği düşüncesiyle hareket ederek başlangıçtaki pozisyonunu değiştirdi. Türkiye'nin Suriye politikasının ilk adımları, yani Suriye'deki krizi diyalog ve barış ile çöz-

mek için yaptığı diplomatik girişimler ve mücadelesi doğru ve ahlaki bir tutum iken, daha sonra muhalifleri siyasi ve özellikle askeri olarak desteklemesi ve sonrasındaki eylemleri, ahlaki değil, bilakis güç mücadelesidir.

Türkiye'nin Suriye politikasının bir güç politikası olduğu bilgisini veren şu iki kaynak önemlidir. Birincisi İngiliz Time gazetesinin "Esad'ı ancak Türkiye devirebilir" başlıklı yorum-haberinde Türkiye'nin büyüklüğü ve liderliği öne çıkarılarak askeri operasyon yapmaya ve Esad'ı düşürmeye teşvik edilmesi¹⁶, ardından Türkiye'nin Esad'ın devrilmesi için Özgür Suriye Ordusu gibi bir askeri gücün kullanımına destek vermesi. İkinci olarak, Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun basına yansıyan şu konuşması Türkiye'nin Suriye politikasının saikleri hakkında çok önemli bir ipucu veriyor:

"Biz geçen asırda, yüz yıl önce, Trablus, Yemen, Balkan Savaşları'nda ne yaptysak onu yapıyoruz. Bu halklarla aramıza hangi duvarları koyarlarsa koy-sunlar bunları tek tek yıkmaya kararlıyız. Zihinde bir ideal gönlünde bir hedef taşıyanlar başarılı olurlar. Eğer dünyayı değiştiremeyecekseniz, bir sesiniz ol-mayacaksa siyaset yapmanın da dış politikanın da anlamı yoktur."¹⁷

Türkiye'nin herhangi bir uluslararası meşru otorite ve yaptırım kararı ol-madan, kendisinin veya bölgedeki veya Batı'daki müttefiklerinin teşvikiyle siyasal (Suriye Ulusal Konseyi¹⁸) ve askeri (Özgür Suriye Ordusu/ÖSO¹⁹) mu-halefete destek vermesi, hatta bunları Türkiye'de organize ederek ve güçlen-direrek bir başka ülkenin içişlerine müdahil olması, gerek uluslararası hukuk açısından gerekse insani müdahale anlayışı açısından ihlal anlamına gelir.²⁰

16 Örneğin: "Esad'ı ancak Türkiye devirebilir", *Radikal*, 11 Ağustos 2011, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1059600&Date=11.08.2011&CategoryID=81>. Haberde, ABD Başkanı Barack Obama'nın Esad'ın görevden uzaklaştırılması için çağrı yapmaya hazır olduğunu, bunu ise ancak "Türklerin gerçekleştirebileceğini" savunan Times, Türkiye'ye ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a övgüler sıraladığı başyazısına "Ankara kavşakta" başlığını atmış. Gazete, "Avrupa'nın yeni 'güçlü adamı' Türkiye, Orta Doğu'da da büyüyen bir güç" saptamasıyla başladığı başyazısında Türkiye'nin Suriye krizinin çözümünde oynayabileceği kilit rolü irdeliyor.

17 Davutoğlu: Dünyayı Değiştireceğiz", *Hürriyet*, 25 Temmuz 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21068138.asp>.

18 "Suriye Ulusal Konseyi İstanbul ofisini açıyor", *Sabah*, 24 Kasım 2011, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/11/24/suriye-ulusal-konseyi-istanbul-ofisini-aciyor>.

19 "Özgür Suriye Ordusu'nun merkez üssü Hatay'mış", *Radikal*, 29 Ağustos 2012, http://www.radikal.com.tr/turkiye/ozgur_suriye_ordusunun_merkez_ussu_hataymis-1098574.

20 Bu politikanın, aynı zamanda Hucurat Suresi 6. ve 9-11. ayetlerde belirtilen İslami kural açısından da uygun olmadığı kanaatindeyim. Bu ayetlere toplu bakıldığında, Müslümanlar arası sorunların çözümünde haksız olana karşı mücadele edilmesi, ama bu süreçte taraflar arasında muhakkak eşit ve adil davranılması, aşırıya gidilmemesi öneriliyor. Türkiye'nin politikası hem eşit ve adil değildi hem de aşırıya kaçmıştır.

Bu bağlamda ahlaki açıdan daha problemlı bir nokta; yeni ortaya çıkan gelişmeler ve bilgilere göre, Türkiye'nin desteklediği Özgür Suriye Ordusu'nun, ABD'nin önde gelen senatörlerinden olan ve militarist dış politikanın savunucusu Yeni Muhafazakar John McCain ile yakın temas ve hatta işbirliği içinde olmasıdır. Esad rejiminin askeri güçle devrilmesi yönündeki görüşleriyle bilinen McCain, ÖSO komutanları ve liderleriyle görüşmek ve desteğini göstermek amacıyla Suriye'deki ÖSO bölgesini 27 Mayıs 2013²¹ ve 6 Ocak 2015²² tarihlerinde ziyaret etmiştir. Bu çerçevede daha önemli bir bilgi, John McCain'ın Türkiye'de (Şanlıurfa'da) ÖSO yetkilileriyle ABD büyükelçisi ve Şanlıurfa valisinin de bulunduğu bir toplantı yapmış olmasıdır. McCain bu toplantıyı 28 Aralık 2014 tarihinde saat 23:03'de "*In Sanluurfa, #Turkey today meeting with brave #FSA fighters who have sacrificed so much and need our help*" (Türkçesi: "Türkiye'nin Şanlıurfa şehrinde fedakar, cesur, ve bizlere ihtiyacı olan Özgür Suriye Ordusu mensuplarıyla bir araya geldik) şeklindeki twitiyle duyurmuştu.²³ Toplantı, Türkiye'nin ulusal resmi gündeminden ve medyasından uzak yapılmış, ancak yerel basında 2 Ocak 2015 tarihinde yer almıştır.²⁴

Daha ayrıntılı ve ayrı bir araştırma ve çalışmayı gerektiren bu bilgiler gösteriyor ki, Türkiye Esad yönetiminin askeri yöntemle düşürülmesi konusunda ABD'li Senatör McCain ile işbirliği içinde olmuştur. McCain'ın (her ne kadar hükümet yetkilileri ile de görüşüp görüşmediği bilinmese de) Türkiye'de Şanlıurfa valisinin bulunduğu resmi bir ortamda ÖSO görevlileriyle görüşmesi, bu işbirliğinin somut bir kanıtıdır. Burada sorun, bir ABD senatörüyle işbirliği yapılmış olması değil, bölgedeki ülkelerin askeri yollarla işgal edilmesini savunan politikasıyla malum Yeni Muhafazakarların²⁵ öncülerinden biri olan McCain ile ve bu şahsın hem Obama yönetiminin politikasına hem de ulus-

21 Dan Roberts, "John McCain makes surprise visit to rebel leaders in Syria", *The Guardian*, 27 Mayıs 2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/may/27/john-mccain-rebel-leaders-syria>.

22 "Syrian government accuses John McCain of entering country illegally", *The Guardian*, 6 Ocak 2015, http://www.theguardian.com/world/2015/jan/06/syria-accuses-john-mccain-entering-illegally?CMP=edit_2221.

23 John McCain (@SenJohnMcCain) In Urfa, #Turkey today meeting with brave #FSA fighters who have sacrificed so much and need our help #Syria pic.twitter.com/ByxmlA3ihu, Twit Tarihi: 28 Aralık 2014 23:13.

24 "McCain Urfa'da ABD'ye ihtiyac duyan ÖSO ile toplantı yaptı", *Nehir Haber*, 2 Ocak 2015, http://www.nehirhaber.com/mccain-urfa-da-abd-ye-ihtiyac-duyan-oso-ile-toplanti-yapti_h81453.html.

25 Ramazan Gözen, "ABD'nin Irak Savaşı: Yeni Muhafazakar / Demokratik Emperyalist Bir Proje", içinde Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin, der., *II. Körfez Savaşı* (Ankara: Platin, 2006), s.29-66.

lararası hukuk ilkelerine aykırı bir şekilde hareket ettiği bilinmesine rağmen işbirliği yapılmasıdır. McCain'ın bu süreçte sadece Türkiye ve Suriye'de değil, ÖSO'ya destek çerçevesinde Suudi Arabistan'da, İsrail'de ve Katar'da görüşmeler yaptığı da bilinmektedir. Türkiye'nin John McCain ile bu kapsamda ve resmen açıklanmamış bir gayri resmi ittifak içinde ÖSO'yu desteklemesi ahlaki değildir. Bu işbirliği sürecinin resmi ve şeffaf bir politika olarak deklare edilmemiş olması, ulusal egemenliğin kullanımı bakımından sorunlu bir durumdur.

Burada, Yeni Muhafazakarların 1990'lardan beri Ortadoğu'daki bazı rejimleri askeri yöntemlerle değiştirme planlarının olduğunu ve bu planı George H. Bush başkanlığı döneminde (2000-2008) Afganistan'ın ve özellikle Irak'ın illegal bir şekilde işgal edilmesini sağlayarak kısmen uyguladıklarını not etmek gerekir. Plana göre, Yeni Muhafazakarlar, İsrail'in güvenliğini de artıracak bir politika çerçevesinde "şer devletler" olarak tanımladıkları İran, Irak ve Suriye'deki rejimleri değiştirmeyi hedeflemektedir. Ancak Yeni Muhafazakarlar bu politikayı Obama yönetiminde resmi bir ABD politikası şeklinde uygulamadıkları için, bunun yerine McCain gibi aktörler aracılığıyla gayri resmi olarak bunu yapmaya çalıştıkları görülmektedir. Yeni Muhafazakarların, Suriye'de ve aynı zamanda Mısır ve diğer Arap Baharı sürecinin yaşandığı ülkelerdeki gelişmelerde de etkili olduğunu, McCain'in ziyaretlerinden ve açıklamalarından çıkarsamak mümkündür.

Yeni Muhafazakarlar hakkındaki bu temel bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin McCain ile ÖSO konusunda aynı çizgide bulunmasının, ahlaki değil oldukça çıkarıcı bir tercih olduğu açıktır. Bu bağlamda önemli bir nokta da; Yeni Muhafazakarların aynı zamanda Başkan Obama'nın Arap Baharı, Filistin ve İran konularındaki politikasını etkilemek ve böylece Obama'yı zayıf düşürmek istemesidir. Bu nedenle Obama ile McCain ve diğer cumhuriyetçiler arasındaki ilişkiler gerginleşmiş, aynı zamanda başbakan/cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Türk hükümeti ile Obama ve yönetimi arasındaki Model Ortaklık bitmiştir. Bunun da hem Türkiye-ABD ilişkilerine hem de Türkiye'nin dünyadaki imajına ciddi bir darbe vurduğu görülmektedir.

Türkiye'nin, Arap Baharı rüzgarıyla ve Libya Analojisinden hareketle, Tunus'ta Bin Ali, Mısır'da Mübarek ve Libya'da Kaddafi düşürüldükten sonra sıranın Esad'a geldiği şeklindeki beklentisi de ihmal edilemez. Arap Baharı dönüşümlerinin lineer bir süreçte devam edeceği düşüncesiyle Suriye'de de Müslüman Kardeşlerin iktidara geleceği düşünülmüş ve bu amaca uygun olarak Müslüman Kardeşlerin Suriye ayağı desteklenmiştir. Müslüman Kardeşler

ağırlıklı muhaliflerin organize edilmesi ve Esad yönetiminin devrilmesi sonrasında onların Suriye’de iktidara gelmesinin sağlanmaya çalışılması siyasal bir fırsatçılık olarak görülebilir.

Muhaliflere verilen siyasi, askeri ve lojistik destek sonucu Türkiye’nin ve müttefiklerinin Suriye’de iç savaşın çıkmasında rol oynadığı çok açıktır. Türkiye-Suriye sınırının Suriye iç savaşının *de facto* cephesi haline gelmesi, (uluslararası medyada sıkça yapılan yayınlara göre) diğer ülkelerden gelen militanların ve yardımların bir bölümünün geçiş güzergahı olması, Türkiye’den Suriye’ye silah kaçakçılığının yapılması²⁶, CIA, MI5²⁷ ve hatta MOSSAD ajanlarının²⁸ ve bunların organize ettiği silahlı grupların Türkiye’deki faaliyetleri, Reyhanlı ve diğer Türkiye-Suriye sınırındaki yerleşim bölgelerinin savaş alanına dönüşmesi, iki milyona yakın Suriyeli mültecinin Türkiye’ye gelmesi ve birçok şehirde sosyal sorunlar doğurması gibi gelişmeler, Suriye sorununun başlangıçtan daha tehlikeli hale dönüştüğünü göstermektedir. Bu durum, ulusal ve uluslararası barış ve güvenliği sarsan gelişmelerdir.

Bu süreç aynı zamanda, Suriye dışından, bölgedeki veya Batı’daki bazı ülkelerden gelen cihatçıların, El-Nusra, El-Kaide ve IŞİD gibi silahlı güçlerin palazlanmasına ve böylece derinleşen Suriye iç savaşının kirli savaşa sürüklenmesine yol açmıştır.²⁹ Ulusal ve uluslararası basına yansıyan haberlere göre Türkiye’nin Esad’ı devirmek adına El-Kaide, El-Nusra, hatta İsrail ile işbirliği yaptığı iddialarının³⁰ doğru olmadığı varsayılsa bile bu iddalar, Türkiye’nin

26 “Adana’da yakalanan silahlar yerli imalat çıktı”, *Dünya Bülteni*, 8 Kasım 2013, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=279613>. Haberde Adana’dan Suriye’ye gitmekte olan bir tırda 933 adet roket başlığının çıktığı bildiriliyor.

27 “Suriyeli muhalifler İstanbul’da eğitiliyor”, *Milliyet*, 27 Ağustos 2012, <http://dunya.milliyet.com.tr/suriyeli-muhalifler-istanbul-da-egitiliyor/dunya/dunyadetay/27.08.2012/1587234/default.htm>. İngiliz Telegraph gazetesine dayanan haberde İngiliz ve Amerikan istihbaratının Suriyeli muhalifleri İstanbul’da kiraladığı evlerde eğittiği yazılıyor.

28 “Şam’da Türkiye vatandaşı Mossad ajanı yakalandı”, *İstihbarat Sahası*, 17 Mayıs 2013, <https://istihbaratsahasi.wordpress.com/2013/05/17/son-dakika-samda-turkiye-vatandasi-mossad-ajani-yakalandi/>. Yakalanan 9 ajandan Türkiyeli olanın üzerinde uydu destek ve takip cihazları ile izleme cihazı bulundu.

29 Basına yansıyan haberlere göre Suriye’de insan kalbi yiyenler, cihad seksi yapanlar, kediköpek yemek zorunda kalanlar ve daha birçok iç karartıcı gelişmeler, gerçek bir kirli savaş görüntüleridir.

30 “Türkiye-İsrail bir oldu, Suriye’yi vurdu iddiası”, *Evrensel*, 1 Kasım 2013, <http://www.evrensel.net/haber/71117/israil-turkiye-bir-oldu-suriyeyi-vurdu-iddiasi.html#.UoFcpeKkOSo>; “İsrail Suriye askeri tesisini vurdu”, *Mynet*, 1 Kasım 2013; <http://www.mynet.com/haber/dunya/israil-suriye-askeri-tesisini-vurdu-846362-1>; “El Kaide Suriye’ye Türkiye’den geçti”, *Mynet*, 1 Kasım 2013, <http://www.mynet.com/haber/dunya/israil-suriye-askeri-tesisini-vurdu-846362-1>.

dünyadaki imajına ve uluslararası politikadaki konumuna zarar vermiştir. Buna ilave olarak, Suriye iç savaşının bir yansıması olarak kuzey Suriye’de Kobani olayları patlak vermiş, Kürtler ile IŞİD arasındaki çatışmalar tırmanarak Türkiye’nin güvenliğine ve Batı ile ilişkilerine ciddi bir darbe vurmuştur. Bu süreçte yüzbinlerce insanın ölmesi, milyonlarca insanın mülteci olarak mağdur olması, Suriye şehirlerinin yıkıma uğramasının Suriye içinde ve etrafında büyük bir sosyal kriz doğurduğu da not edilmelidir.

Nihayet, Türkiye’nin “Suriye’de %10 Nusayri, %75 Sünni var”³¹ ve “Türkmenler dahil Sünni muhalefet Esad’ı kısa sürede devirir”³² şeklindeki hükümete yakınlığıyla bilinen bazı sivil toplum raporlarının mezhep perspektifli analizlerine göre hareket ettiği görülmektedir. Bu ise Türkiye’nin mezhepçilik yaptığı şeklinde suçlamalara yol açmıştır. Bu suçlamalar Sünni Suudi Arabistan ile Şii İran arasındaki rekabet çerçevesinde düşünülürse, Türkiye’nin Suriye bağlamında İran ve Suudi Arabistan arasındaki rekabetin bir unsuru haline geldiğini göstermektedir. Bunun sonucunda Türkiye’nin İran ve Irak’taki Maliki hükümeti ile ilişkilerinin bozulması, Türk dış politikasının on yıllardır izlediği komşuluk politikasına zarar vermiştir.

Sonuç

Uluslararası ilişkilerde mevcut kurum ve kurallara uyulmaması anlamında ahlaka önem verilmediği, bilakis ülkelerin çıkar ve güç politikası izlediğini gösteren sayısız örnek verilebilir. Arap Baharı gelişmeleri, ama özellikle Libya ve Suriye’deki gelişmeler, yukarıda bahsedildiği gibi bu konudaki en son örneklerdir. Bu iki örnekte görülen uluslararası güç ve çıkar hesapları ahlaki değerlerin önünde yer almıştır.

Suriye’deki dönüşüm sürecinin ulusal dinamikler yanında dış askeri müdahalelere maruz kalmasının maliyeti çok yüksek olmuştur. Bu maliyeti öncelikle Suriye halkı, ama aynı zamanda Türkiye, Ürdün, Irak gibi ülkeler de doğrudan veya dolaylı olarak ödemiştir ve bu makalenin yazıldığı sırada hala

---

31 Ufuk Ulutaş ve Selin M. Bölme, der., “Kim Kimdir: Suriye’de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya”, *SETA Raporu*, Şubat 2012.

32 Gizem Acar, “Esad rejimi en geç mart ayında düşecek”, *Milliyet*, 16 Aralık 2012, <http://dunya.milliyet.com.tr/-esad-rejimi-en-gec-mart-ayinda-dusecek-/dunya/dunyadetay/16.12.2012/1642425/default.htm>. Bu öngörü, Suriye Türkmenleri Platformu adı altında Ankara’da 15 Aralık 2012 tarihinde toplanan ve Türkiye’de TBMM Başkanı Çiçek, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve MHP’den milletvekillerinin de katıldığı üst düzey bir toplantıda dile getirildi.

ödemeye devam etmektedir. Türkiye'nin iki milyona yakın Suriyeli mültecinin doğurduğu sosyoekonomik yüklerle karşılaşmış olması, Reyhanlı ve diğer sınır bölgelerindeki güvenlik tehditleri, bir Türk savaş uçağının düşürülmesi, en önemlisi Türkiye'nin Rusya, İran, Irak ve bölgedeki kitlelerle ilişkilerinin kötüleşmesi ve komşularla sıfır sorun politikasının sona ermesi çok ciddi yanlışlıklar olarak değerlendirilebilir.

Suriye politikası ve sonuçlarından çıkan en son maliyet, Mısır'daki Müslüman Kardeşler ve Muhammed Mursi yönetiminin iktidardan askeri bir darbe ile uzaklaştırılmasıdır. İddiaya göre Mursi ve Müslüman Kardeşler'in tasfiye edilmesinin nedeni kısmen kendi hükümet performansları ise de, daha önemli nedeni Suriye'deki Müslüman Kardeşler'in silahlanması ve radikalleşmesinin başta Mısır olmak üzere ABD ve Batı dünyasında doğurduğu endişedir. Bu gelişmeler sonucunda Arap Baharı tersine dönmeye başlamış, en önemlisi Mısır bağlamında gördüğümüz gibi başlangıçtaki ruhu ya da ivmesi kaybolmuştur. Mısır ve Suriye arasındaki karşılıklı etkileşim tüm tarih boyunca olduğu gibi, bir kez daha bu iki ülkenin ve halklarının aleyhine işlemiştir. Ve böylece Müslüman Kardeşler, uzun yıllar içinde elde ettiği sivil, siyasal ve dini aktör imajını kaybetmiştir. Bundan çıkarılacak pek çok ders vardır.

KAYNAKÇA

- Gözen, Ramazan, "ABD'nin Irak Savaşı: Yeni Muhafazakar / Demokratik Emperyalist Bir Proje", içinde Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin, der., *II. Körfez Savaşı* (Ankara: Platin, 2006), s. 29-66.
- Gözen, Ramazan, "Uluslararası İlişkilerde Güç ve Adalet", *Muhafazakar Düşünce*, Sayı 15, Kış 2008, s. 209-229.
- Güler, İlhami, *Kamusal Ahlak, İslam'a Giriş: Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007).
- Kuran-ı Kerim*, Hucurat Suresi, Ayetler: 6, 9-11.
- Morgenthau, Hans J. ve Kenneth W.Thompson, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, (New York: Alfred A. Knopf, 1985).
- Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: Struggle for Power and Peace* (New York: Alfred A. Knopf, 1978).
- Tatar, Burhanettin, "Ahlakın Kaynağı", içinde Bünyamin Erul, der., *İslam'a Giriş: Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007).

Ulutaş, Ufuk ve Selin M.Bölme, der., “Kim Kimdir: Suriye’de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya”, *SETA Raporu*, Şubat 2012.

“Adana’da yakalanan silahlar yerli imalat çıktı”, *Dünya Bülteni*, 8 Kasım 2013, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=279613>.

BM Güvenlik Konseyi, 1972 ve 1973 sayılı kararlar: Resolution 1970, 26 Şubat 2011; Resolution 1973, 17 Mart 2011, http://www.un.org/docs/sc/unscl_resolutions11.htm.

Robert Fisk, “Suriye kanalıyla İran’ı parçalamak”, *Star*, 13 Ağustos 2012, <http://haber.stargazete.com/yazar/suriye-kanaliyla-irani-parcalamak/yazi-663762>.

“Davutoğlu: Dünyayı Değiştireceğiz”, *Hürriyet*, 25 Temmuz 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21068138.asp>.

“Erdoğan: NATO’nun ne işi var Libya’da”, *Yeni Şafak*, 28 Şubat 2011, <http://www.yeni-safak.com.tr/gundem/erdogan-natonun-ne-isi-var-libyada-305783>.

Gizem Acar, “Esad rejimi en geç mart ayında düşecek”, *Milliyet*, 16 Aralık 2012, <http://dunya.milliyet.com.tr/-esad-rejimi-en-gec-mart-ayinda-dusecek-/dunya/dunya-detay/16.12.2012/1642425/default.htm>.

“Esad’ı ancak Türkiye devirebilir”, *Radikal*, 11 Ağustos 2011, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1059600&Date=11.08.2011&CategoryID=81>.

“Etik ve Ahlak Tartışmaları II: Etik ve ahlak arasındaki benzerlikler ve farklılıklar”, <http://felsefeguncesi.blogspot.com.tr/2013/10/etik-ve-ahlak-arastirmalar-i-etik-ve.html>

“Türkiye-İsrail bir oldu, Suriye’yi vurdu iddiası”, *Evensel*, 1 Kasım 2013, <http://www.evensel.net/haber/71117/israil-turkiye-bir-oldu-suriyeyi-vurdu-iddiasi.html#UoFcpeKkOso>.

“İsrail Suriye askeri tesisini vurdu”, *Mynet*, 1 Kasım 2013, <http://www.mynet.com/haber/dunya/israil-suriye-askeri-tesisini-vurdu-846362-1>.

“El-Kaide Suriye’ye Türkiye’den geçti”, *Mynet*, 1 Kasım 2013, <http://www.mynet.com/haber/dunya/israil-suriye-askeri-tesisini-vurdu-846362-1>.

“Özgür Suriye Ordusu’nun merkez üssü Hatay’mış”, *Radikal*, 29 Ağustos 2012, http://www.radikal.com.tr/turkiye/ozgur_suriye_ordusunun_merkez_ussu_hatay-mis-1098574.

“Putin: Libya’ya müdahale Haçlı Seferi çağrısı..”, *CNN Türk*, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/03/21/putin.libyaya.mudahale.hacliseferi.cagrismi/610647.0/>.

“Putin: Libya operasyonu Haçlı seferlerini çağırıyor!”, *Gazete Vatan*, 21 Mart 2011, <http://www.gazetevatan.com/putin--libya-operasyonu-hacliseferlerini-cagristiriyor--366460-dunya/>.

“Rusya Fransa’nın Libya isyancılara silah vermesine kızdı”, *BBC Türkçe*, 30.06.2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/06/110630_libya_russia.shtml.

- “Suriye Ulusal Konseyi İstanbul ofisini açıyor”, *Sabah*, 24 Kasım 2011, <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/11/24/suriye-ulusal-konseyi-istanbul-ofisini-aciyor>.
- “Suriyeli muhalifler İstanbul’da eğitiliyor”, *Milliyet*, 27 Ağustos 2012, <http://dunya.milliyet.com.tr/suriyeli-muhalifler-istanbul-da-egitiliyor/dunya/dunyade-tay/27.08.2012/1587234/default.htm>.
- “Şam’da Türkiye vatandaşı Mossad ajanı yakalandı”, *İstihbarat Sahası*, 17 Mayıs 2013, <https://istihbaratsahasi.wordpress.com/2013/05/17/son-dakika-samda-turkiye-vatandasi-mossad-ajani-yakalandi/>.
- “Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.527eafe24289e3.85760408

Yazarın Kısa Özgeçmişi / Biography of the Author

Prof. Dr. Ramazan Gözen, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (İngilizce)’nde öğretim üyesidir. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden Lisans, İngiltere’de Reading Üniversitesi Avrupa ve Uluslararası Çalışmalar Bölümünden Yüksek Lisans, Reading Üniversitesi Siyaset Bölümünden Doktora derecelerini aldı. 1998’de Doçent, 2006’de Profesör oldu. Yayımlanmış kitapları: Amerikan Kısacasında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası (Ankara: Liberte Yayınları, 2000); (Şaban Çalış ve İhsan Dağı ile birlikte der.) Türkiye’nin Dış Politika Gündemi (Ankara: Liberte Yayınları., 2001); Turkey’s Delicate Position between NATO and the ESDP (Ankara: Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003); Uluslararası İlişkiler Sonrası: Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004); Türk Dış Politikası Barış Vizyonu (Ankara: Palme Yayınları, 2006); İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye’nin Dış Politikası (Ankara: Palme Yayınları, 2009); (Mehmet Bulut ve Elif Nuroğlu ile birlikte der.) East-West Relations: Turkish and Bosnian Perspectives (Sarajevo: International University of Sarajevo Publications, 2009); (Der.) Uluslararası İlişkiler Teorileri (İstanbul: İletişim, 2014) Ayrıca, Türk dış politikası ve uluslararası ilişkiler teorisi üzerine ulusal ve uluslararası birçok makalesi yayımlanmıştır.

Prof. Dr. Ramazan Gözen is a member of the academic staff of Political Science and International Relations (English) at Marmara University in İstanbul. He

received his BA from the Department of International Relations at the Faculty of Political Science (Mülkiye) at Ankara University. He received his MA from the Graduate School of European and International Studies at Reading University in the UK, where he also received his PhD, albeit from the Department of Politics. He earned his Associate Professorship (Doçentlik) in 1988 and his professorship in 2006. Published works: *Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası* (Foreign Policy under American Influence) (Ankara: Liberte, 2000); (With Şaban Çalış and İhsan Dağı, Eds.) *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi* (Turkey's Foreign Policy Agenda) (Ankara: Liberte, 2001); *Turkey's Delicate Position between NATO and the ESDP* (Ankara: Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003); *Uluslararası İlişkiler Sonrası: Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül* (After International Relations: Pluralism, Globalization and September 11) (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004); *Türk Dış Politikası Vizyonu* (Turkish Foreign Policy Vision) (Ankara: Palme Yayınları, 2006); *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası* (Turkey's Foreign Policy from Empireship to Global Actorship) (Ankara: Palme Yayınları, 2009); (With Mehmet Bulut ve Elif Nuroğlu, Eds.) *East-West Relations: Turkish and Bosnian Perspectives* (Sarajevo: International University of Sarajevo Publications, 2009); (Ed.) *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (International Relations Theories) (İstanbul: İletişim, 2014). Furthermore, he has published several articles on Turkish foreign policy and international relations theory in both Turkish and international journals.